40 NOLU TAHRİR DEFTERİNE GÖRE ERZİNCAN'IN ÇAYIRLI İLÇESİNE BAĞLI BÖLÜKOVA (KISMISOR) KÖYÜNE İSKÂN EDİLEN OĞUZ TÜRKLERİ VE YAKIN DÖNEM NÜFUS HAREKETLİLİĞİ

Nizamettin PARLAK[1]

ÖZET

Erzincan'ın Çayırlı ilçesine bağlı olan ve resmî belgelerde adına ilk defa 1516 tarihli bir haritada rastlanan Bölükova/Kısmısor köyü, şehrin Kuzey-Doğusunda olup il merkezine uzaklığı 125 km'dir. Köyün bulunduğu coğrafya 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türk hâkimiyetine girmiş, 1473 Otlukbeli Savaşı'ndan sonra da Osmanlı topraklarına katılmıştır.

40 nolu tahrir defterinde 1591 tarihinde Kısmısor'da yaşayanlardan devlete vergi verenlerin isimleri yer almaktadır. Aynı belgedeki bilgiye göre Osmanlı, bu köye Ulu Kamanlu Cemaatini iskân etmiştir. Ulu Kamanlular, Oğuzların Boz Ok kolundan Yıldız Han Oğullarının Kızık boyundan gelmektedirler.

O sıralarda Bölükova'daki Müslüman nüfusu 85 kişi civarında olup 1940'da 438 ile bütün zamanların en yüksek sayısına ulaşmıştır. Günümüzdeki köyde sürekli yaşayan nüfus ise 35-40 civarındadır.

Anahtar Kelimeler: Erzincan, Çayırlı, Bölükova, Kısmısor, Ulu Kamanlu, Oğuz,

[1]Prof. Dr. Erzincan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ABD, Erzincan, Türkiye, nizamparlak@yahoo.com Bu tebliğ metnine konu olan belge ve bilgiler ilk defa, 2010 yılında yazıp Ankara'da yayınladığımız *Erzincan-Çayırlı Bölükova (Kısmısor) Köyü Tarihi ve Kültürü* adlı kitabımızda neşredilmiştir. Bilgiler kısmen güncellenmiştir.

Giriş

Bölükova (Kısmısor) Köyü, Doğu Anadolu'da Kemah-Erzincan- Çayırlı bölgesinde yer almaktadır. Bu bölge Kuzey Anadolu Fayı (KAF) tarafından ikiye ayrılmıştır. Kısmısor formasyonu (biçimlenmesi), Karakulak çayının vadisi boyunca, Kısmısor köyü civarında, Söğütlü sırtlarında ve Mirzaoğlu köyünün batısında yer alan yüzeylerdir. Bu formasyonu, Erzurum-Tekman havzasındaki Hürübaba formasyonuna benzer. Kısmısor formasyonunda bitüm yoktur. Bu oluşum MTA raporlarında Sayın Arpat tarafından Oligosen olarak Sayın Pisoni tarafından ise Lakoğlu formasyonu olarak tanımlanmıştır.[2]

Köy, doğu tarafında yer alan Büyükdağ ve onu takip eden dağların eteklerinde kurulmuştur. Köyün batı tarafında, kuzeyden güneye doğru akan "Karadivan Çayı" diye adlandırılan bir akarsu vardır. Bu çayla, köyün güney batısından gelen Dorum Deresi,[3] köyün güneyinde birleşip, Bozağa ve Sırataş köylerinin kuzeyinden geçerek Tercan Ovası'nda Karasu'ya dökülmektedir.

Köyün güneyinde yaklaşık 7 km. uzaklıkta Purdağları bulunmakta olup bu dağların kuzeyinde şu anki Bölükova'ya bakan eteklerine "Dorum" adı verilmektedir. Bu mıntıkada kale kalıntıları söz konusu olup köyün daha önceki yerleşim yerinin burada olduğu bilinmektedir.

A. Bölükova Köyü'nün Tarihçesi

Bölükova Köyü, XVI. Yüzyıl başlarında (1514) Bayburt Sancağının Tercan-ı Ulya (Yukarı Tercan) kazasına bağlıydı. Tercan 1924'te Erzurum iline bağlanmış, 1936'da Erzincan ilinin bir kazası olmuştur.[4] 1954'e kadar Mamahatun'a (Tercan) bağlı kalan Bölükova, bu tarihte ilçe statüsü kazanan Çayırlı'ya, daha doğrusu; Çayırlı ilçesinin Karakulak (Otlukbeli) bucağına bağlanmıştır.[5] 9 Mayıs 1991'de Otlukbeli kaza olunca Otlukbeli'ne bağlanmış, yaklaşık bir buçuk yıl sonra da köylülerin verdikleri dilekçe üzerine tekrar Çayırlı'ya bağlanmıştır.

Köyün sakinleri, köyün adını "Kısmısor" şeklinde telaffuz etmektedir. Fakat yazılı kaynaklarda "Kismisor" olarak kullanılmaktadır. Bu kelimenin kaynağı bilinmemektedir. Ancak Türkçe telaffuz kazanmış bir kelimedir.[6] Köyün adı Osmanlıca olarak كسميصور şeklinde yazılmaktadır.[7]

Yazılı kaynaklarda köyün adı, tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk defa 1516 yılında geçmekte ve o tarihlerde köyün viran bir halde bulunduğu belirtilmektedir.[8] Bölükova'nın geliri o senelerde bin beş yüz akçadır. 1530 yılında ise bin beş yüz doksan üç akça olarak tespit edilmiştir.[9]

---

[2] Abdullah Gedik, "Kemah-Erzincan-Çayırlı Yöresi Tersiyer Birimlerinin Jeolojisi ve Petrol Kaynak Kaya Özellikleri", *MTA Dergisi*, 137, 2008, s. 1-26.

[3] http://habererzincan.com/erzincan/ilceler/cayirli/index.cayirli.htm 17 Mart 2007.

[4] Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara 2006, s. 68.

[5] İçişleri Bakanlığı, *Türkiye Mülki İdare Bölümleri, Belediyeler Köyler*, s. 308.

[6] Tahir Erdoğan Şahin, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde, Siyasi, Ekonomik, Sosyal, Kültürel Açıdan Erzincan Tarihi,* I-II, Erzincan 1985, 1987. I, 556. Erzincan merkeze bağlı "Kismikor" diye bir köy vardır. Kısmısor'la bu köy birbirine karıştırılmamalıdır.

[7] Köyün adı 1955'e kadar "Kismisor" olarak kullanılmıştır. İçişleri Bakanlığı, *Türk Meskûn Yerleri Kılavuzu*, I-II, Ankara 1946, s. S. 712.

[8] Bu bilgi, *60 Numaralı Tapu Tahrir Defteri*'nde geçmektedir. İsmet Miroğlu, *XVI. yüzyılda Bayburt Sancağı*, İst. 1975, s. 99-100.

[9] BA. *387 Nolu Muhasebe-i Vilayeti Karaman ve Rum Defteri (937/1530)* II, Ankara 1997, s. 860; Şahin, II, 515

B. Osmanlı Döneminde Bölükova Köyü

Bölükova'yı çevreleyen coğrafyada yer alan Erzurum, Erzincan, Bayburt, Çayırlı, Tercan ve Otlukbeli, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türk hâkimiyetine girmiştir. Bu coğrafya Timur'un hâkimiyetine, ardından da Akkoyunluların eline geçmiştir. 1473'teki Otlukbeli Savaşı ile Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Yavuz Sultan Selim 1514'te Çaldıran Seferi'nden dönerken Bayburt'un Osmanlı topraklarına katılmasını emretmiş ve şehir 15 Ekim 1514'de fethedilmiştir.[10] Bu malumata dayanarak Bölükova'nın, Osmanlı hâkimiyetine, Yavuz Sultan Selim zamanında Bayburt'un fethinden sonra geçtiği söylenebilir. 1516 tarihli Bayburt Sancağı haritasında köyün adının olması bunun bir göstergesidir.

Bölgede, dolayısıyla Bölükova'da, önceki meskûnların Ermeniler olduğu bilinmektedir. Muhtemelen 1514'teki fetihlerden sonra köyün kuzeyinde yer alan Dorum'a Müslüman Türkler yerleşmişlerdir.

40 nolu tahrir defterine göre aşağıda isimleri verilen kişiler Miladi 1591 yılında Kısmısor köyünde yaşayanlardan olup devlete vergi vermişlerdir:

"Karagöz oğlu Abdullah (Bennak vergisine[11] tabi), Abdullah oğlu Karagöz (Baştaki Abdullah'ın torunu, mücerred vergiye tabi), Uğurlu oğlu Abdullah (Bennak vergisine tabi)." Bu üç kişi ayrı zikredilmiş daha sonra, Ulu Kamanlu cemaatinden bahsedilerek o cemaate mensup olup da vergi verenler de şu şekilde sıralanmıştır:

"Ulu Kamanlu Cemaatinden ziraat ettikleri yerin resmin ve behrisün (vergisini) verürler:

Ziyad oğlu Numan, Kılıç oğlu Ferhan (veya **Kahraman**), Hasan'ın kardeşi Kılıç, Yusuf'un oğlu Hasan, Beytemur'ün oğlu Bünyad, Satılmış oğlu Beytemür, Şahveli oğlu Pir Ahmed, Ali oğlu Şahveli, İsmail oğlu Turak, Hacı oğlu İlyas, İbrahim oğlu Hacı, Acun oğlu Bünyad, Hüseyin oğlu Acun, Resul oğlu Budak, İsmail oğlu Hasan, Şah Hüseyin oğlu Piri, Pir Kulu oğlu Şah Hüseyin, Şah Hüseyin'in diğer oğlu Piri?, Şah Hüseyin'in (bir) diğer oğlu Pir Budak?**,** Hüseyin oğlu Şehsuvar, Halil oğlu Hamza. Vergi toplamı 1020."[12]

Bölükova Köyü'ne yerleştirilmiş olan **Ulu Kamanlu cemaati**; **Oğuzların Boz Ok kolundan Yıldız-Han Oğullarının Kızık boyuna bağlıdır**. "Kızık"ın kelime anlamı "kuvvetli, yasakda ciddi" demektir. Ek kısmı: Sağ umaca, Onkunu: Tavşancıldır.

Soy olarak Oğuz Türkmenlerinin Kızık boyundan olan Ulu Kamanlu cemaatinin 1591 yılında köyümüzdeki hane sayısı 16, mücerred (bekâr) sayısı ise 5'tir. Bir hanedeki nüfus sayısı 5 kabul edildiğine göre o dönemde Kısmısor'daki Müslümanların sayısı mücerredlerle birlikte 85 olarak tahmin edilebilir.[13]

---

[10] İsmet Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İst. 1975, s. 23; Sadri Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi,* Ankara 1990, s. 165, 166, 229, 350, 352.

[11] Osmanlıda reayanın yetişkin bekar oğulları "mücerred" olarak isimlendirilip, ziraat edecekleri herhangi bir yere sahip olmadıkları takdirde "mücerred resmi" adı altında altı akça vergi verirlerdi. Bazı bölgelerde ise vergiden muaf tutulurlardı. "Mücerred" evlenince "bennak" adı altında vergi mükellefi olurdu. Bunların ziraat için hiç yerleri olmaz ya da yarım çiftlikten daha az yerleri bulunurdu. Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991, s. 97, 98.

[12] *40 Numaralı Tapu Tahrir Defteri, s. 21-22; 361 nolu Tapu Tahrir Defteri*. v. 4; *60 nolu Tapu Tahrir Defteri, s. 133-134; 966 nolu Tapu Tahrir Defteri, s. 11.*

[13] Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler*, C I, s. XXIX, XXXII, C 5, 2253.

C. Günümüzde Bölükova Köyü

Bölükova, 1928'de Erzurum'un Tercan Kazası'nın Karakulak nahiyesine bağlı bir köydür. O dönemlerde nüfusu 150'nin üstünde olduğu için Köy Kanununa tabi idi.[14] 1940 yılında 438'e kadar yükselmiş olan nüfus, 1990'larda 250 bandında seyrederken yaşanan yoğun göç dolayısıyla 1995'te hızlı bir şekilde 90'lara kadar inmiştir. 2017'de 37 kişiye kadar düşmüş olan nüfus, 2018'de 42 kişiye ulaşarak yeniden yükselişe geçmiştir. [15]

Yıllara Göre Bölükova'nın Nüfus Durumu				
Yıl	**Hane**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**
1591[16]	16			**Yaklaşık 85 kişi**
1928 yılında[17]				**150'den fazla**
1935 yılında				**277**
1940 yılında		210	228	**438**
1950 yılında				**340**
1960 yılında	73 hane	184	250	**434**
1965 yılında[18]		201	251	**452**
1970 yılında		164	228	**392**
1973 yılında	70 hane			**380**
1975 yılında		180	244	**424**
1980 yılında		169	217	**386**
1985 yılında[19]		145	195	**340**
1990 yılında		97	141	**238**
1995 yılında				**93**

[14] Dahiliye Vekaleti, *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimiz, Köy Adları*, (Osmanlıca) İst., 1928, Dahiliye Vekaleti, *Köylerimiz*, İst., 1933, s. 6, 39, 96, 232.

[15] http://www.nufusune.com/11979-erzincan-cayirli-bolukova-koy-nufusu 2 Eylül 2018

[16] *40 nolu Tapu Tahriri Defteri, v.119b-120a.*

[17] Dahiliye Vekaleti, *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimiz, Köy Adları*, (Osmanlıca) İst., 1928, Dahiliye Vekaleti, *Köylerimiz*, İst., 1933, s. 6, 39, 96, 232.

[18] Miroğlu, *Bayburt Sancağı,* s. 100.

[19] *Genel Nüfus Sayımı (20.10.1985),* Ankara 1987, s. 6.

1997 yılında				**85**

2000 yılında		55	58	**113**
2007 yılında		45	46	**91**
2008 yılında		53	55	**108**
2009 yılında		50	51	**101**
2010 yılında		37	34	**71**
2011 yılında		28	34	**62**
2012 yılında		27	29	**56**
2013 yılında		38	37	**75**
2014 yılında		34	22	**56**
2015 yılında		27	20	**47**
2016 yılında		25	17	**42**
2017 yılında		22	15	**37**
2018 yılında		24	18	**42**[20]

[20] www.nufusune.com/11979-erzincan-cayirli-bolukova-koy-nufusu 14.09.2019

Sonuç

Yazılı Kaynaklarda Bölükova Köyü ve tarihi hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Osmanlı dönemi tapu tahrir defterleri bu konuda kısa ama çok kıymetli malumat ihtiva etmektedir. Yazılı kaynaklarda adına ilk defa1516'da rastlanan Bölükova Köyü, Yavuz Sultan Selim'in 1514'te Çaldıran Seferi'nden sonra Osmanlı topraklarına katılmıştır. Tapu tahrirlerindeki kayıtlara göre Bölükova/Kısmısor Köyü'ne Ulu Kamanlu Cemaati yerleştirilmiştir.

1591'de köydeki hane sayısı 16 olan Ulu Kamanlu Cemaati Oğuzların Boz Ok kolundan Yıldız Han Oğullarının Kızık boyuna bağlıdır. Resmî belgelere dayalı olarak yapılan bu tespitlere göre, Bölükova/Kısmısor köyü sakinlerinin ataları Oğuzlara dayanmaktadır.L

Kaynaklar

BA *40 Numaralı Tapu Tahrir Defteri, s. 21-22*

BA *60 nolu Tapu Tahrir Defteri, s. 133-134*

BA *361 nolu Tapu Tahrir Defteri*. v. 4

BA *966 nolu Tapu Tahrir Defteri, s. 11.*

BA. *387 Nolu Muhasebe-i Vilayeti Karaman ve Rum Defteri (937/1530)* II, Ankara 1997

Dahiliye Vekaleti, *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimiz, Köy Adları*, (Osmanlıca) İst., 1928

Gedik, Abdullah, "Kemah-Erzincan-Çayırlı Yöresi Tersiyer Birimlerinin Jeolojisi ve Petrol Kaynak Kaya Özellikleri", *MTA Dergisi*, 137, 2008, s. 1-26.

Genel Nüfus Sayımı (20.10.1985), Ankara 1987

Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991

Miroğlu, İsmet, *XVI. yüzyılda Bayburt Sancağı*, İst. 1975

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara 2006

Şahin, Tahir Erdoğan, *Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde, Siyasi, Ekonomik, Sosyal, Kültürel Açıdan Erzincan Tarihi,* I-II, Erzincan 1985

http://habererzincan.com/erzincan/ilceler/cayirli/index.cayirli.htm 17 Mart 2007.

http://www.nufusune.com/11979-erzincan-cayirli-bolukova-koy-nufusu 2 Eylül 2018

www.nufusune.com/11979-erzincan-cayirli-bolukova-koy-nufusu 14.09.2019